

A néprajzi kutatás mint erkölcsi kiállítás

Andrásfalvy Bertalan 90. születésnapjára

Olyan embernek ismertem meg Andrásfalvy Bertalant, akinek van életcélja és ritka eltökéltséggel törekszik ezek megvalósítására. Legelőször talán az ragadott meg benne, ahogy Németh Lászlónak a Kárpát-medencei népek tejttestvérségéről vallott nézete hatására még egyetemista korában megtanult románul, hogy – Lükő Gáborhoz, Mikecs Lászlóhoz hasonlóan – megélhesse a Duna menti kis népeknek ezt a sokszor bizony sajnos egyoldalúnak bizonyuló „tejttestvérség”-ét. Ezen a nyomon indulva jutott el már egyetemista korában évfolyamtársával, a korán elhunyt Földes Lászlóval az 1940-es évek közepén a Budajenőre és környékére menekült, majd a Tolna és Baranya megyébe települt székelyek közé, hogy aztán román nyelvtudásának könnyebbségével az első adandó alkalommal meglátogassa a moldvai csángómagyaroknál, Lészpeden tanító Kallós Zoltánt.

Az érdeklődésnek ezen a közös szálán kerültem egyre közelebb a néprajzi szakirodalomból és a Magyar Néprajzi Társaságból s főként az Önkéntes Gyűjtők Szakosztályából akkor már régebben ismert néprajztudóshoz. Hiszen ismertem őt már régebről is, amióta még egyetemistaként, első díjnyertes pályamunkámmal, Morvay Péter révén kapcsolatba kerültem ezzel a mozgalommal, beléptem a Magyar Néprajzi Társaságba s annak szakosztálytitkára lettem. Ennek révén ugyanis a néprajztudomány egyre több kutatóját ismerhettem meg, s lassanként arról is tájékozódhattam, hogy közülük ki az, aki a társadalomtudománynak ezt az ágát kizárólag szaktudománynak tekinti és úgy is műveli, továbbá kik azok, akik a magyar sorskérdések látteleit igyekeznek megragadni a vizsgált tudományágban. Vagyis, akik felismerték Németh László igazságát, miszerint az „*olyan népeknél, mint a [...] magyar, ahol a parasztlelet emlékeiben a nemzeti tőke nagy részét fenyegeti a pusztulás, a mentő néprajz a népkultúra-váltás idején több mint tudomány*”. Amennyire átláthattam a néprajzzal foglalkozó szakembereknek legalábbis egy részét, rájöhettek, hogy ez a felismerés többé-kevésbé szinte valamennyiüket megkísértette, s többük munkásságában valamilyen szinten tetten is érhető és vannak aztán, akik az effajta elkötelezettségtől ösztönösebben vagy tudatosabban elhatárolódnak, el egészen a szinte görcsös és látványos gesztusokig. Persze tudom, hogy az emberi kapcsolatokban a rokonszenv és az ellenszenv indítékai legtöbbször rejtett, nehezen felismerhető,

Andrásfalvy Bertalan
(Hála József felvétele)

még nehezebben megfogalmazható formában jelentkeznek, mint ahogyan egy-egy virágról, vagy madárfüttyről is nehezen tudnánk elmondani, mitől vonzódnak hozzá. Andrásfalvy személyiségében, különösen pedig írásaiban, hiszen elsősorban azokon keresztül ismerhettem, mindig az olyan embert éreztem, aki – mint a hon- és népismereti mozgalom kiváló elődei: Bél Mátyás, Orbán Balázs, Teleki Pál és a többiek – a jobbítás szándékával igyekeztek a hont – a tájat és népét – minél alaposabban, szakszerűbben és elmélyültebben megismerni és megérteni. Hogy aztán – ők vagy mások –, változtathassanak, javíthassanak rajta, vagy legalábbis oltalmat kínálhassanak számukra. Ezt a kettős szándékot, ezt az elsődleges és másodlagos célkitűzést láttam, vagy legalábbis véltem felismerni Andrásfalvy írásaiban, előadásaiban, beszélgetéseink ritka alkalmai során.

Hogy személyesen mikor találkoztunk először, arra már nem emlékszem, valószínűleg a Magyar Néprajzi Társaság valamelyik összejövetelén, ahol a hasonló érdeklődésű és elkötelezettségű emberek könnyen szót értettek egymással. Közelebbi kapcsolatba azonban az 1960-as évek első felében kerültem vele, mégpedig amikor az 1940-es években kegyetlen megpróbáltatások után a Tolna megyei Völgységbe került egykor bukovinai székelyek közé indultam néprajzi anyagot gyűjteni. Akkor már túl voltam nagyapám szülőfalujában, Hollókőn és az egyetem utáni első munkahelyemen, Dömsödön készült pályamunkáimon, s mint az etnikailag jellegtelen főváros szülötte, valami „*testhezálló*” népcsoportot kerestem néprajzi érdeklődésemhez, hogy érzelmileg hozzájuk kötődve erősíthessem nemzeti elkötelezettségemet. A barátaimmal néhány nyáron megvalósított erdélyi utak során fölfigyeltem a székelység hagyományaiban gyökerező identitásának megtartó szerepére, de hát hozzájuk csak szabadságom idején látogathattam, így aztán nagyon megörültem, amikor megtudtam, hogy a maradék-Magyarországon is élnek a két és félszáz esztendővel azelőtt, Csíkból elüldözött, Moldvában bujdosott, majd Bukovinában meghúzódott székelyek leszármazottai, akiknek öntudatán és hagyományörzésén a két évszázados idegenben lét alig koptatott valamit. Közéjük indulva, s az irodalomban múltjuk és kultúrájuk után nyomozva jutottam el Andrásfalvy írásaihoz,¹ majd személyesen ő magához. Később olyanokat hallhattam, illetve olvashattam tőle erről a sokat szenvedett, de példás kulturális gazdagságú népcsoportról, hogy „*Egyetlen magyar népcsoportot sem találunk, amelyben csak megközelítően hasonló fokon élne különvalóságának és történetének tudata.*”²

Andrásfalvy munkásságának, gondolkodásmódjának egyre jobb megismerése során különösen megragadott az a szellemiség, amivel az általa fontos témákat megközelítette, s ami tudományos módszerét is megszabta, lehetővé téve számára, hogy ne a kívülálló objektivitásával nyúljon „vizsgálata” tárgyához, hanem teljes átérzéssel, mintegy belülről közelítse és keresse a jelenségek okait és a lehetséges megoldásokat. A témával kapcsolatban azt olvashattam tőle, hogy „*Gyűjtéseim során gyakran érdeklődtem a köztük sok változatban ismert Három árva ballada után. Egy alkalommal a megkérdezett azt válaszolta, hogy ő ismeri, de nem tudja, mert kiskorában nem volt árva, de itt és itt lakik az az asszony, aki árván nőtt fel, ezért még mostanában is gyakran hallják, hogy a mezőn dolgozva ezt fújja.*”³ Milyen lelki ráhangoltság, együttérző készség kellett a gyűjtő részéről az ilyen lelki finomságok felismeréséhez és megragadásához!

1 *Belényesy Márta*: A kultúra és a tánc a bukovinai székelyeknél (A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára. Bp., 1958) című könyvének ismertetése. Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. Berlin, 1959. 220–222.

2 A bukovinai székelyek kultúrájáról. Népi Kultúra – Népi Társadalom. Főszerk.: *Ortutay Gyula*. Akadémiai, Bp., 1973. [7–23.] 18.

3 Uo. 12.

Jóval később tanúja lehettem egy Bercivel készített interjú során is a témául választott tájra és népcsoportjára való emlékezésének sajátos vonásaira, hogy mit talált fontosnak a tudós néprajzkutató a téma jellemzésére. A Csíkszeredában megjelenő *Székelyföld* folyóirat bízott meg, hogy a mezőségi Székkel foglalkozó tematikus számához beszélgessek vele, s erre egy Pécssett szervezett könyvbemutatóm szolgáltatott alkalmat. Ugyanis a kommunista diktatúrák idején az Erdélyt járó belső-magyarországi fiatalok az 1970-es évek elején kibontakozó táncművelés forrásvidékeként ismerhették meg leginkább a táj emblematikus településéhez kötődő hagyományos kulturális jelenséget, a magyar népművészet iránt érdeklődők pedig a már fiatalon is feketében járó, gyönyörűséges szötteket, varrottasokat árusító asszonyokról, leányokról, a kék posztómellényes, szalmakalapos férfiakról ismerhették fel Szék hagyományos műveltségének hordozóit szerte a Kárpát-medencében. A leginkább elkötelezettek azt is tudhatták, hogy – a szájhagyomány szerint – a széki menyecskék kendőjük sötét színével a települést csaknem teljesen kiirtó, valamelyik XVIII. századi tatárjárás után tett fogadalmukra emlékeznek mind a mai napig. Akkor mondta el Andrásfalvy a Mezőségnek erről a – Kós Károly néprajzkutató szerint – „*kiemelkedett és sajátos fejlődési irányt vett*” településéről, hogy még egyetemistaként, 1951–1952-ben, Vargyas Lajos népzeneóráit hallgatva ismerte meg a Magyar Rádió *Pátria* lemezsorozatát, amelyben két lemez Lajtha László gyűjtésű, Székről való népzenei tartalmazott. Aztán hallotta, hogy az 1940-es években, a Néprajzi Múzeum valamelyik népviselettel és hímzésekkel foglalkozó munkatársa hozott Székről néhány nagyon szép, hímzett párnát, amelyekre Kodály ezt mondta: „*ahol ilyen szépen hímeznek, ott biztos szépen énekelnek és muzsikálnak is*”. Neki azonban csak évekkel később sikerült személyesen megismerkednie ezzel a jeles településsel. 1960-ban, az IBUSZ utazási iroda szervezésében, két néptáncutató társával, Martin Györggyel és Pesovár Ferencsel. A letartóztatásból nemrég szabadult Kallós Zoltán kalauzolásával jutottak el a mezőségi Válaszútra, aztán Bonchidán és Mérán is filmeztek. „*Ott történt az a nevezetes eset – emlékezett Berci –, hogy már esteledett, s mivel október volt, elég hamar sötétedett, így nem tudtunk tovább filmezni. Akkor az egyik táncos, odaállt elé, s azt mondja: – Tudom, hogy kicsodák maguk! Pesti színészek. Eddig mi táncoltunk, most már táncoljanak maguk! Hát mi előre löktük Martin Gyurkát – Tinkát –, hogy mi ezt nem tudjuk eltáncolni, de ő igen, mert amikor Molnár István 1943-ban készült mérái filmjéről lejegyezte a táncokat, meg is tanulta azokat. Azt mondja: jó, hát akkor egy legényest. S ahogy táncolja, egy legény felordít mellettem: – Nézzétek! Ez az ember az én apám táncát táncolja! Aztán utána néztünk és valóban, Molnár István az ő apját filmezte le azelőtt 19 esztendővel, Mérán. S Tinka eljárta az akkor már hat vagy hét esztendeje halott apjának a táncát. Döbbenetes élmény volt!*” Hát igen! Az emlékek minősítik az emlékezőt. Egy emberöltővel ezelőtt Gyimesben is számon tartották az emberek, ha egyikük valakinek a keservesét énekelte, vagy az apja keservesét rendelte a *muzsikástól*, amint azt Berci is megérezhette ittjártakor. Csak éppen nem mindenki kapja fel rá a fejét, s nyitja meg a szívét.

Aztán, amikor valahára eljutott Székre is, és találkozhatott a hagyomány megélésének más formájával is. „*Valamelyik szeren táncos volt – emlékezett –, a csűrben pedig táncoltak. Időnként beszélgették a lányokat, intettek egyiknek, másiknak, s akkor azokkal táncoltak. Egyszer csak odajön hozzánk egy fiatalember: – Kik maguk? – s mondta, hogy: – Én a kezes vagyok – amolyan táncrendező. – Hát, mi Magyarországról jöttünk, s nagyon szeretnénk nézni a táncot. – Jöjjenek be! Bementünk a legények közé, helyet is mutatott a csűr oldalában és néztük a táncot. Egyszer csak hoz a kezes egy lányt, elének áll, táncol vele egyet, s átadja nekünk. Mind a hármunknak átadott egy-egy lányt. Mert idegen legény nem kérhet föl senkit, abból verekedés lehet. A kezes viszont adhat, akkor nem lesz baj. Mondtuk, hogy*

mi nem nagyon tudtuk táncolni, de próbáltuk, s a kezes gondoskodott arról, hogy ne üljünk szárazon. Olyan különös volt, ahogy a hagyományos rend szerint ilyen természetes módon megadták a táncházba való befogadtatásunk módját.” „Akkor Széken a hagyomány rendje még döbbenetes erővel érvényesült” – tette hozzá Berci a maga személyes élményéhez. „Ahogy a templomba mindenki szigorú rendben – neme és kora szerint –, máshol ment be, jött ki; benn pedig tökéletesen érzékelhető volt a hagyományos ülésrend. Gyönyörűek voltak a szötteseik, sokat vásároltunk a Népzei Múzeum számára. Kodály Zoltán sejtése tehát nagyon »bejött«: a különleges szépség jelen volt textileken, a zenében meg a táncban is. Az az erőteljes himzés, ami ott a környéken, a Mezőségen virágzott, az legtovább itt, Széken élt. De idővel aztán ez is vesztett az erejéből, ahogy egyre ismertebbé vált, s ma már mind többen a piacra dolgoznak, ugyanúgy, mint Kalotaszegen. De hát a szükség nagyúr, keresték a megélhetést a kézimunkával is. [...] De amikor először voltunk abban a csűrben, ahová behívtak a táncosok, ott érezni lehetett az élő közösséget. Ma már nagyon kevés helyen lehet ilyesmit átélni.”

Amiként az ember és ember, közösség és közösség közti kapcsolatok szépségét és tartalmasságát átérezte Andrásfalvy a népélet kutatása során, ugyanúgy felismerte az ember és a természeti környezet közti harmonikus, aprólékos ismeretekre épülő, mai szóval „*tu-dásalapú*”-nak nevezhető együttélés gazdaságilag hasznos, fenntarthatóság tekintetében pedig célszerű voltát. Már az 1959. év óta foglalkozott a Duna menti ártéri gyümölcsös-kertekkel, majd kutatásait kiterjesztette általában az árterekben kialakított – vagy megőrzött – hagyományos gazdálkodási módokra, amelyeknek alapja az ember és a természet eszményi együttműködése volt.⁴ Imponálóan alapos, a téma úgyszólván minden részletére kiterjedően szakszerű monográfiájában bemutatja a földrajzi, éghajlati viszonyokhoz igazodó, nemzedékek tapasztalatát főlhalmozó, hagyományosan célszerű vízgazdálkodás működésének lényegét, amikor „*az ember elébe ment az árvíznek, s nem hagyta a folyóra, hogy hol és mikor szakítja át természetes gátjait, hanem ő vágta át és nyitott utat a víznek az ártérbe ott, ahol azt legmegfelelőbbnek találta. Mégpedig úgy, hogy egy-egy elárasztandó ártéri völgyszakaszban többnyire a vízfolyás irányába eső, legalacsonyabb pontján nyitottak utat az övzátonyon, hogy a víz alulról tölthesse fel az árteret. Így az [ár]víz nem rombolt, hanem csendesen emelkedett [...]*”, majd pedig maradéktalanul visszatért medrébe anélkül, hogy elmocsarasította volna az árteret. Így aztán – folytatja a múltba látó kutató – „*az ártér nem volt haszontalan nyerstáj, hanem tervszerűen és rendszeresen fenntartott élettér, ahol megélhetése alapját az állattartás, gyümölcsészet, méhészet, halászat és kertészet képezte*”, amikre nagyon kedvezőek voltak a feltételek. Ez a keletről magunkkal hozott hatékony és kíméletes tájhasznosítási gyakorlat aztán nemcsak a megélhetést segítette, hanem szükség esetén az országra törő ellenségnek is útját állta. El kell tűnődnünk azon, hogy milyen nemzedékek óta halmozódó közösségi tapasztalaton alapuló tudás hozta létre ezt a táji adottságokhoz igazodóan célszerű életformát, amit Andrásfalvy emelt ki a feledésből és mutatott fel a Kárpát-medence XX–XXI. századi emberének – alternatívaként. Miért nem

4 Az ártér mezőgazdasági hasznosítása. Decs község határhasználat a XIX. században. Ethnographia 1959. 633.; A Duna menti gyümölcsös-kertek. Adatok a magyarországi déli Duna-szakasz népi gyümölcskultúrájának ismeretéhez. (Az MTA Dunántúli Tudományos Intézete Értekezések, 1963) Pécs, 1964. 271–305.; A mohácsiak állattartása 1686-tól 1848-ig. I–II. (Az MTA Dunántúli Tudományos Intézete Értekezések, 1967–68., 1969) Pécs, 1968. 315–337.; 1969. 153–191.; A Sárköz és a környező Duna menti területek ősi ártéri gazdálkodása és vízhasználata a szabályzás előtt. (Vízügyi történeti füzetek, 6.) Vízdok, Bp., 1973; A Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig. (Tanulmányok Tolna megye történetéből, 7.) Tolna Megyei Tanács Levéltára, Szekszárd, 1975; A Duna mente népének ártéri gazdálkodása. Ekvilibrium. Bp., 2007.

sikerült ezt a tudásra alapozott szellemi tőkét felhasználnunk és továbbfejlesztenünk a mögöttünk hagyott két-két és fél évszázadban? – tehetjük fel a kérdést. Andrásfalvy erre is megfelel: azért, mert saját hazánkban nem voltunk, nem lehettünk a magunk urai. Azért, mert – Adyval szólva – elveszett, elveszhetett *a magyar a magyarban*. Az Andrásfalvy által vizsgált témák tekintetében pedig talán úgy fogalmazhatunk, hogy a magyar – vagy annak tekinthető – *érdekek képvisellete* veszett el a Mohácsnál megtizedelt, a Martinovics-mozgalom és a Rákóczi-szabadságharc elárultatásával nagyrészt lefejezett magyar érzelmű és gondolkodású uralkodó réteggel.

Ennek fölismerése természetesen már túlmutat a néprajztudományon. Andrásfalvy is ízig-vérig nemzetpolitikusként vonja le következtetéseit: „*Elképzelhetőnek tartom, hogy a ma korlátozottan kihasználható egykori ártéri területeken az ártéri gazdálkodás víz-szaállítással minden termelési ágánál jövedelmezőbb ágazathoz juthatunk a birtokviszonyok lényeges átalakítása nélkül, bár ez is legalább olyan összetett munkát igényel, mint a vízgazdálkodás technikai része.*” De hát az elsorvasztott önvédelmi reflexeivel vergődő, a hagyományos érték megbecsüléséről leszoktatott, a múltját végképp eltörlésre szorított nemzet – vagy inkább már csak lakosság –, mint láttuk, elkeserítő értetlenséggel fogadta Andrásfalvynak akár néprajzkutatóként, akár kultuszminiszterként javasolt, korántsem légből kapott, jobbító szándékú látomásait. Nem tudom, mit érezhetett akkor a politika harcmezéjére került tudós, de őrá gondoltam újra- és újraolvasva Németh László *VII. Gergely* című drámáját: „*Emberföltre vállalkoztam, s az emberföltti segítség elmaradt...*”

Pedig a magyar értelmiség számottevő, bár talán nem éppen hangadó része vonzódott az Andrásfalvy által képviselt eszmékhez. Tapasztalhattam ezt, amikor 1989-ben Balassa Iván, a Magyar Néprajzi Társaság akkori elnöke felkért Berci közelgő születésnapjára készülő kötet szerkesztésére. A Batthyány téren lévő Angelika presszóban ültünk össze s ott tudtam meg, hogy Iván bátyámnak milyen tervei vannak velem. Bizony az első pillanatban nem ugrottam a nyakába, bár akkor már talán 20 esztendeje titkárkodtam a Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtők Szakosztályában és 15 esztendeje szerkesztettem a *Honismeretet*. Ebből következően viszonylag ismertem nép- és honismereti közösségeinknek nem éppen széles, de nagyon értékes rétegét, melynek tagjai a nemzeti sorskérdések iránti érdeklődésükkel és aggodalmaikkal közvetlen lehetőségek hiányában ezen a területen igyekeztek részt venni szellemi honvédelmünk – sokszor utóvéd jellegű – csatározásaiban. Iván bátyám erőteljes biztatására végül elvállaltam a – különben igen megtisztelő – megbízatást. Első lépésként meghirdettük a kötetet a lehetséges szerzők, elsősorban a Magyar Néprajzi Társaság tagjai számára, akik közé igyekeztem minél több úgynevezett „*önkéntes*”, valamint „*külhoni*” gyűjtőt is toborozni, hogy minél nagyobb legyen a merítés. Emlékeim szerint több mint másfélszáz felkérő levelet küldtünk szét a Kárpát-medencében, amire aztán nem kevesebb, mint 110 értékes tanulmány érkezett. Jó kétharmaduk az anyaországból, a külhoni szerzőknek kisebbik fele Erdélyből és a Partiumból, 16%-a a Felvidékről, 14%-uk a Délvidékről küldte tisztelgő tanulmányát. Pedig a tanulmánykötet szervezése és a tanulmányok összegyűjtése idején még híre sem volt annak, hogy 1990. május 23-tól – Eötvös József, Klebelsberg Kunó, Hóman Bálint nyomában – Andrásfalvy Bertalan lesz az első szabadon választott – más szempontból kamikáze – kormány művelődési és közoktatási minisztere. Talán jellemző, hogy a beérkezett tanulmányok 60%-a a Kárpát-medence nemzetiségeinek népi műveltségével, vagy azokkal is foglalkozott. Témájukat tekintve 1 görög, 11 horvát, 2 lengyel, 9 német, 2 örmény, 3 roma, 5 román, 2 ruszin, 9 szerb, 7 szlovák, 8 szlovén, 2 ukrán és 1 zsidó közösség kultúrájáról is írt. Nem bocsájtottam volna meg magamnak, ha a 110 tanulmány közé nem sikerül „*becsempésznem*” szám szerint hat moldvai

csángómagyar témájú dolgozatot, emelt fővel vállalva a népcsoport „*túlreprezentáltsága*” miatt esetleg jelentkező vádakot, amiknek azonban híret se hallottam. Pedig tán még „*jos*” is lett volna, hiszen a tördelés során – a különnyomatok lehetőségére gondolva – az „üresnek” ígérkező páros oldalakra Csoma Gergely szobrász- és fotóművész csángómagyar témájú fényképeiből válogattam, szám szerint negyvenötöt.

A száztiz tanulmányt aztán hat nagyobb tematikus fejezetbe rendeztem a kötet szerkesztésében segítő szakemberek, Csoma Zsigmond, Gyivicsán Anna, Kríza Ildikó és Lackovits Emőke segítségével. Ezek a fejezetek már a címükkel is érzékeltették, hogy a néprajztudomány szinte valamennyi szakterülete tisztelni kívánt Andrásfalvy Bertalan munkássága és személyisége előtt. Az első fejezet a *Nemzet, nemzetiség, néprajztudomány* címet viselte és a tudományterület elméleti kérdéseivel foglalkozó írásoknak adott otthont; a második a *Termelő kultúra*, ide került a legtöbb tanulmány, kiterve a gazdálkodási módok és területek életformára gyakorolt hatására, megnehezítve a szerkesztők dolgát: miként válasszák szét a tanulmányokat a következő fejezettől, ahová az *Életkörülményekkel és életmóddal* foglalkozók kerültek. Ez után következtek azok, amelyeknek a *Társadalom és a szokásformák*, majd amiknek a *Népi vallásosság és a hitvilág*, végül a *Népköltészet* volt a témájuk. Tanulságos eredményt kaptunk az összeszámláláskor: az első négy nagyobb fejezetbe gyakorlatilag azonos számú, 18–21 tanulmány került, s a két utolsóba sem sokkal kevesebb: 14–15. S mert ilyenkor a szerzők rendszerint érdeklődésükhöz közel álló témájú dolgozattal ajándékozzák meg – mintha radinát hoznának – az ünnepeltet, úgy érezhettük, hogy a néprajztudománnyal mint a nemzeti örökség fontos elemével foglalkozó közösség szinte valamennyi színe és árnyalata fejet hajtott ünnepeltünk és az általa képviselt értékrend előtt.

Elsősorban természetesen azok, akik a honismereti mozgalomban, majd a Honismereti Szövetségben találták meg már a diktatúra idején is a nemzetszolgálat egyik lehetőségét. Nagyon jól emlékszem, hogy honismereti rendezvényeinken, elsősorban akadémiáinkon milyen eseményszámba ment Andrásfalvy Bertalan egy-egy emelkedett stílusú, lényegre törő, szókimondó előadása. Jórészt amatőrök lelkesedésére épülő mozgalmunknak mindig nagy szüksége volt a történelemmel, népismerettel, műemlékvédelemmel és más tudományágakkal foglalkozó szakemberek szellemi, elsősorban módszertani és erkölcsi támogatására. Ebben pedig mindig számíthattunk személyes részvételére, úgy a *Honismeret* folyóiratunk szerkesztőbizottságának munkájában, mint rendezvényeink megbecsült előadójaként. S reméljük, hogy honismereti közösségeink érdeklődéséből és együttérzéséből ő is erőt meríthet nemzeti érdekeinkért vívott, sajnos sokszor kilátástalannak tűnő küzdelmei során!

Húsz esztendő telt el azóta, hogy *A Duna menti népek hagyományos műveltsége* című kötettel köszöntöttük mint barátunkat és fegyvertársunkat. Sok mindent megéltünk az elmúlt két évtizedben, kaptunk – mint mondják – hideget és meleget is. Meg kellett tapasztalnunk, hogy ez idő alatt nem sokat változtak a magyarsággal együttérző, vagy éppen ellenséges érzületű társadalmi és politikai csoportok, de legalább az arány billent a javunkra. Persze, mi is változtunk, kedves Berci, legalábbis úgy gondolom. Magamról nem szólok, hiszen Gyimesbe költözve csak lakóhelyet váltottam, elkötelezettséget és hazát nem, veled pedig legutóbb Pécsen találkoztam jó tíz esztendeje, amikor széki emlékeidről faggattalak. Azóta írásaidon és az interneten elérhető előadásaidon keresztül tapasztalhattam azt a változást, merem mondani: nemesedést, amit – mint a hordóban érlelődő bornál – érzékelhettem. 1990-ig mintha inkább készülődöttél, gyürkőztél volna az erővonalak és az erőfeszítésre készítő értékek számbavételével, azok mentésének nagyszerű feladatára. Nem rajtad múlt, hogy nem úgy sikerült minden, ahogy sokan vártuk és magad is szeretted

volna. Hiszen a napi politika is szakma, amit Bethlen Gáborként egy Báthory mellett, vagy duxként a dukátusban kell megtanulnia, felszívnia, érlelnie az erre vállalkozónak minden rafináltságával, jóra való kétszínűségével, emberséges fölülelkedettségével együtt. S aki ezt nem sajátítja el a mellé, amivel az Úristen felvértezte, azt inkább a lehetőséggel járó felelősség nyomja, s a csahosok falkája keseríti. Amennyire látom, te súlyosabb áldozatok nélkül kerültél ki a „*hatalom*” csapdájából, s a munkásságod szemet gyönyörködtető listájára tekintve szinte látom a képzeletbeli ideológiai határzár leomlását, a röpdülni vágyó léghajót nyűgöző kötelek eloldásának időszakát. Attól kezdve szárnyalnak felfelé írásaid, előadásaid témái a népünk jövőjét,⁵ a magyar föld sorsát,⁶ nemzeti műveltségünk alapjait,⁷ jövőnk gyökereit⁸ fürkésző szférákba. Az interneten innen Gyimesből is gyakran rátalálok – mert aki keres, az talál, mondja a mondás – különböző című, de nagyjából hasonló témájú előadásaidra. Igen, ahogy múlik az idő, egyre inkább az olyan nagyítólencséhez leszel hasonlatos, ami összegyűjti a nap sugarait, hogy a magyarság sorskérdéseinek legfontosabbjaira fókuszáljon. Azokra, amelyeket miniszterséged idején még ki sem mondtál, ellenségeink máris tüntettek ellenük, ellened. Ezen sorskérdések egyike pedig, hogy „*Fel tudjuk-e ébreszteniünk az ifjúság hazafias érzelmét, érzületét, ami – mint többször is hangsúlyozod – elsősorban a tanító- és tanárképzésen múlik.*” Ezzel a gondunkkal rokon az is, hogy „*jövőnk záloga emberi kapcsolataink újjászervezésének sikeressége, aminek alapja az egymással és a természettel való kapcsolatink ismét hagyományainkra való építése*”. Tetszhalott hagyományainknak pedig újraélesztése!

Lehetetlen feladatra vállalkoztál, kedves Bertalan? Talán igen. „*De aki nem hisz a lehetetlenben, annak nincs közöttünk a helye*” – mondta volt Kodolányi 1943-ban Szárszón. Ezért van szüksége a magyarságnak az olyan elszánt emberekre, akik kilenc évtizeddel a hátuk mögött ilyen elszántsággal képviselik és hirdetik az általuk fölismert igazságot.

Az egész hon- és népismereti mozgalom hivatásos és önkéntes munkásai, szellemi honvédelmünk rajtad is nevelkedett, benned is bízó tagjai nevében kívánom, hogy még sokáig gyűjtsed tudásod és szellemisséged nagyítólencséjével azokat az éltető sugarakat, amiktől egyre többen és többen lobbanunk lángra, hogy a tűz köré telepedve melegedhessünk gondolataid lángjainál!

Halász Péter

5 Hagymány és jövendő. Népismereti tanulmányok. Antológia, Lakitelek, 2004.

6 Magyarország földjének és népének múltja, jelene és jövője. Balaton Akadémia. Más kor könyvek. Keszthely 2014; A magyar föld sorsa. Andrásfalvy Bertalan, Ángyán József, Márai Géza, Molnár Géza, Tanka Endre írásai földviszonyaink múltjáról és jelenéről a jövőnek. Szerk.: *Tanka Endre*. Agroinform, Bp., 2014; Paraszti műveltség és nemzeti összetartozás. Szent László könyvek. Balaton Akadémia, Keszthely, 2019; Jövőnk gyökerei. Írások a népművészetről. MMA, Bp., 2019.

7 Paraszti műveltség és nemzeti összetartozás. Szent László könyvek. Balaton Akadémia, Keszthely, 2019.

8 Jövőnk gyökerei. Írások a népművészetről. MMA, Bp., 2019.